

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie
Historické vědy – Církevní a obecné dějiny středověku

Autoreferát k disertační práci

Mgr. Michaela Falátková

Obraz Svaté země v Adomnánově *De locis sanctis*

(Image of the Holy Land in Adomnán's *De locis sanctis*)

Školitel: prof. PhDr. Petr Kubín, Ph.D., Th.D.

Konzultant: doc. PhDr. Jiří Šubrt, Ph.D.

Praha 2020

ÚVOD

Předmětem předkládané disertační práce je raně středověký latinský spis *De locis sanctis* (čes. O svatých místech), jehož autorem je irský mnich a opat Adomnán z Iony (624–704). V tomto jedinečném prameni, obsahujícím záznam cesty do Svaté země neznámého galského poutníka Arkulfa, nám Adomnán zanechal vzácné informace o charakteru raně středověkého putování v druhé polovině 7. století a dobové topografii svatých míst spojených s životem, umučením a zmrtvýchvstáním Ježíše Krista.

Osobnost Adomnána z Iony je tradičně spojována s nejstaršími křesťanskými dějinami v iroskotské oblasti. V jeho literárním odkazu lze kromě uvedených zpráv o Svaté zemi nalézt z historického hlediska důležité informace o počátcích monasticismu na Britských ostrovech a každodenním životě v iroskotských kláštorech v 7. století. Adomnánovo dílo je však důležité i pro dějiny evropské latinské literatury, a to i přes skutečnost, že vzniklo mimo kontinentální Evropu. Reprezentuje totiž jeden ze spojujících článků mezi písemnictvím období konce římsko-křesťanské společnosti nesoucí odkaz antiky a společnosti germánsko-křesťanské. Pro Adomnánovu dobu je příznačný přesun hlavních ohnisek literární tvorby z oblastí bývalého římského impéria, kde panovaly díky komplikované politické situaci nepříznivé podmínky pro kulturní rozvoj, na Britské ostrovy.

CÍLE BĀDÁNÍ

Stěžejním cílem disertační práce je (a) představit Adomnánův spis *De locis sanctis* v kontextu dobové iroskotské literární produkce 7. století, (b) předložit novou koncepci jeho žánrového zařazení v kontextu starší písemné tradice a (c) pořídit jeho první překlad do češtiny společně s obsáhlým odborným komentářem.

METODOLOGIE

V disertační práci je použita primárně historicko-kritická metoda. Adomnánovo dílo *De locis sanctis* je zkoumáno nejprve ze synchronního hlediska, je představena osobnost autora *De locis sanctis* v širších kulturně-historických souvislostech a zároveň přiblíženo prostředí iroskotského kláštera Iona, jež mohlo mít značný vliv na autorovu tvůrčí činnost. Předmětem dalšího zkoumání jsou vazby Adomnánova díla na další písemné prameny vzniklé jednak v iroskotské oblasti, které jsou částečně latinské a částečně irské, a jednak v rámci evropské literární produkce. Na zkoumaný text je nahlíženo i z diachronní perspektivy. Na základě komparace se staršími prameny jsou definována jak žánrová specifika *De locis sanctis*, tak celkové poselství tohoto textu a relevantnost předkládaných informací. Dílo je porovnáváno

s pozdně antickými a raně středověkými spisy, v nichž je zpracovávána tematika poutnictví do Svaté země a jsou popisována svatá místa v Palestině. Samotný odborný komentář se zaměřuje především na informace, jež Adomnán ve svém díle předkládá, které jsou porovnány s archeologickou situací a s relevantními písemnými prameny.

OBSAH A STRUKTURA

V úvodní kapitole je představen zejména kulturně-historický kontext doby, v níž Adomnán žil a tvořil. V jednotlivých podkapitolách je nejprve nastíněn Adomnánův život, a to zejména na základě studia historických písemných pramenů, jako je spis Bedy Ctihodného *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* (Církevní dějiny národa Anglů) nebo Adomnánův anonymní irský život *Betha Adamnáin* (Život Adomnánův). Adomnán zde je představen především jako představitel iroskotského mnišského způsobu života. Další součástí úvodní kapitoly je také postižení rozdílů mezi iroskotským (ostrovním) monasticismem a jeho kontinentálním protějškem. Právě prostředí iroskotského kláštera poskytlo Adomnánovi náležité institucionální zázemí a nezbytné vzdělání, takže měl ty nejlepší předpoklady stát se raně středověkým intelektuálem, jehož literární tvorba ovlivnila celé následující generace.

Druhá kapitola úvodní studie je věnována Adomnánovu literárnímu dílu, především pak charakteristice spisu *De locis sanctis*. Na jeho podobu měly samozřejmě velký vliv latinské prameny, jež byly dostupné v knihovně Adomnánova domovského kláštera. Nezbytnou součástí kapitoly proto je i rekonstrukce kánonu patristické a raně středověké literatury, který měl Adomnán k dispozici, v němž se nacházelo také několik spisů věnovaných topografii svatých míst. V návaznosti na to je pak Adomnánovo dílo uvedeno také do širšího kontextu „domácí“ iroskotské literatury, jež měla na opata z Iony rovněž nezanedbatelný vliv.

Třetí kapitola se zaměřuje na samotný spis *De locis sanctis*, na nějž je nahlíženo z různých perspektiv. Jádrem této části je definování žánrových specifik Adomnánova textu a jeho vymezení vůči ostatním pramenům, obsahujícím zprávy o Svaté zemi. Bádání o Adomnánově *De locis sanctis* komplikuje skutečnost, že hlavní aktér děje je pro nás z historického hlediska tajemnou postavou, o níž nemáme žádné bližší informace vyjma toho, že se jmenoval Arkulf a byl údajně galským biskupem. Vystává tak zcela legitimní otázka, zda jde o autentickou osobu, nebo pouhou literární konstrukci. Názory badatelů se v tomto směru různí. V rámci kapitoly se pokoušíme na základě rozboru Adomnánova textu přezkoumat, jaká role je postavě poutníka Arkulfa přisouzena v autorově narativní strategii a zda ho lze považovat za skutečně autentického návštěvníka svatých míst.

V poslední kapitole úvodní studie se nejprve pokusíme postihnout proměny míst ve Svaté zemi v dějinných obdobích od 1. století do Adomnánovy doby. Jako základ této prezentace slouží analýza písemných zpráv o cestách poutníků do Svaté země před Adomnánem, v nichž jsou obsaženy informace o podobě svatých míst. Dále se pokusíme zprostředkovat situaci na těchto lokalitách tak, jak je zachycena v Adomnánově textu, tj. přibližně v 2. polovině 7. století. Podobu některých staveb ilustrují i pozoruhodné schematické nákresy obsažené v některých rukopisech Adomnánova textu, které lze považovat za vůbec nejstarší vyobrazení vztahující se ke svatým místům v Jeruzalémě, zejména k chrámovému komplexu na Golgotě. Na závěr této kapitoly bude krátce shrnuta také textová tradice spisu *De locis sanctis*.

Následuje český překlad spisu *De locis sanctis* (tj. prolog, obsahy, I., II. a III. kniha), přičemž překlad je zde chápán jako primární interpretace pramenného textu. Překlad je doplněn odborným komentářem, v němž jsou vysvětleny kulturně-historické souvislosti, diskutována faktografická věrohodnost předkládaných informací, a intertextuální vazby na další zprávy o putování do Svaté země. Komentář je kvůli přehlednosti vzhledem k jeho rozsahu zařazen za textem překladu.

ZHODNOCENÍ SOUČASNÉHO STAVU ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Názory na to, jak interpretovat Adomnánův spis *De locis sanctis* a kdo byl údajný galský biskup Arkulf, od něhož Adomnán získal informace o Svaté zemi, se různí. Jedna skupina badatelů se domnívá, že se jedná o reálnou postavu, s níž se Adomnán skutečně na Ioně setkal. Další skupina sice zpochybňuje existenci Arkulfa, připouští však, že Adomnán mohl mít jiného informátora. Existuje dokonce názor, že se s ním Adomnán nemusel osobně setkat a informace získal zprostředkovaně. Podle jiné skupiny badatelů je však postava Arkulfa pouhým literárním konstruktem, který Adomnán vytvořil v rámci své narativní strategie.

Denis Meehan, autor prvního ze dvou moderních anglických překladů *De locis sanctis*, vyslovil v úvodu k jeho vydání z roku 1956 hypotézu, jak se Arkulf dostal až na západní pobřeží Britských ostrovů. Podle jeho mínění ho v Biskajském zálivu zastihla bouře, která jej zanesla až k ostrovu Iona. Meehan rovněž spekuluje, že Arkulfův pobyt v Konstantinopoli, o němž se Adomnán zmiňuje na začátku třetí knihy, mohl souviset s konáním šestého ekumenického koncilu v Konstantinopoli (680–681). Jeho účast na synodě však nepotvrzují žádné písemné doklady.

Ani Herbert Donner ve svém úvodu k překladu Adomnánova *De locis sanctis* do němčiny v roce 1976 nezpochybňoval, že by k setkání Adomnána a Arkulfa ve skutečnosti nedošlo

a Adomnánem blíže nevysvětlené objevení se neznámého galského biskupa na Ioně přisuzuje šťastné souhře okolností (stejně jako Beda Ctihodný). Toto osobní setkání, během něž Adomnán zjistil, že je Arkulf dostatečně důvěryhodný svědek (*verax index et satis idoneus*), mělo zaručit, že předkládané informace jsou pravdivé. Takovou záruku u starších písemných pramenů mít nemohl, jelikož jejich autory neznal. Arkulfovi zároveň prokazuje úctu tím, že v textu neustále opakuje jeho jméno ve spojení se přívlastkem *sanctus*, čím se podle Donnera v dané době vyjadřovala důstojnost. Adomnán podle něj vykreslil Arkulfa jako „všímavého, moudrého, realistického, svým způsobem ne nekritického cestovatele a poutníka vysokých nároků.“

První kdo, kdo zpochybnil Arkulfovou existenci, byl francouzský badatel François Châtillon, ve své studii z roku 1967, kterou nazval „*Arkulfe a-t-il réellement existé*“. Hlavními argumenty, které předložil, se týkaly zejména Arkulfovy slovní zásoby, která obsahuje insularismy a naopak neobsahuje galicismy, které bychom u biskupa galského původu očekávali. Dále, že Adomnán neuvádí o Arkulfovi žádné bližší informace. Záznam na voskové tabulky jako mezikrok při psaní navíc považuje za zbytečnou komplikaci. Stejně tak přílišné zdůrazňování Arkulfovy spolehlivosti je podle něj spíše kontraproduktivní a samotné téma spisu natolik neoriginální, že pro jeho sepsání svědectví žádného poutníka nebylo třeba.

Rovněž Thomas O'Loughlin ve své studii z roku 1997 „*Adomnán and Arkulf: The Case of an Expert Witness*“, považuje otázku historicity Arkulfa za problematickou. Oproti Châtillonovi jsou však jeho argumenty založeny spíše na otázce Arkulfovy funkce v rámci celého díla. Podle O'Loughlina využívá Adomnán Arkulfa zejména v případech, kdy potřebuje své informace ze starších pramenů verifikovat jeho očitým svědectvím a potvrdit tak, že biblická místa opravdu existují. Adomnánova potřeba vytvořit postavu Arkulfa mohla vycházet podle něj z Augustinova teologického traktátu *De doctrina Christiana* (Křesťanská vzdělanost), v němž církevní otec míní, že znalost geografie je jednou z podmínek správného porozumění Bibli.

Poněkud odlišný názor prezentuje ve své studii „*Arkulf's Luggage: The Sources for Adomnán's De Locis Sanctis*“ z roku 2002 David Woods, který uvádí, že Adomnánův informátor byl skutečnou reálnou postavou, avšak nejmenoval se Arkulf nýbrž Arnulf a s Adomnánem se ve skutečnosti nikdy nesešel. Adomnánovi se dostal do ruky pouze písemný záznam s jeho svědectvím o Svaté zemi, který využil při psaní *De locis sanctis* jako jeden ze svých zdrojů.

Rovněž Maria Gugnano se k otázce Arkulfovy autenticity staví spíše neutrálně. Ve své předmluvě k italskému překladu Adomnána *De locis sanctis*, který publikovala v roce 2008, dochází k závěru, že nedostatek informací o Arkulfově osobě společně s nesrovnalostmi ohledně vytyčení jeho přesné trasy může naznačovat, že Arkulf nemusel být reálným poutníkem. Châtillonovy argumenty mající potvrdit Arkulfovu fiktivnost však nepovažuje za dostatečně silné, zejména poukaz na absenci galicismů v Arkulfově latině. Ta podle ní mohla být zapříčiněna tím, že Adomnán Arkulfova slova redakčně upravil, a to dokonce i v případě přímé řeči. Ani O'Loughlinova interpretace, že je postava Arkulfa pouze funkční literární konstrukt, se jí nezdá dostatečně přesvědčivá. Adomnán podle ní mohl mít vedle písemných pramenů také svůj ústní zdroj informací.

K tomuto názoru se přiklání rovněž Rodney Aist, která se do této diskuse zapojila v nedávné době (2018) v rámci své knihy věnované vybraným středověkým topografiím Jeruzaléma a Svaté země *From Topography to Text. The Image of Jerusalem in the Writings of Eucherius, Adomnán and Bede*. Arkulf podle ní je sice literární fikcí, to však nemusí znamenat, že Adomnán neměl nějakého jiného informátora. Zároveň připouští také možnost, že mu tento informátor mohl poskytnout nějaké mapy, které nám dnes jsou neznámé.

TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ PŘÍNOS

Hlavní teoretický přínos předkládané disertační práce spočívá především v novém podrobném rozboru Adomnána latinského spisu *De locis sanctis* a jeho prvním komentovaném překladu do češtiny. V úvodní analýze je na spis nahlíženo z různých perspektiv. Oproti starším odborným publikacím věnovaným dílu *De locis sanctis*, které se většinou zaměřují na zkoumání Adomnána informátora biskupa Arkulfa, jsou v této práci zohledněny spíše kulturně-historické souvislosti a dílo je zkoumáno primárně jako produkt iroskotské literatury. Zároveň je kladen větší důraz na rozbor literární formy Adomnána díla, především pak postihnutí jeho žánrových specifik oproti jiným pozdně antickými a raně středověkými spisům, v nichž je zpracovávána tematika poutnictví do Svaté země a jsou popisována svatá místa v Palestině. Komentář k českému překladu přináší nové porovnání s archeologickou situací a s relevantními písemnými prameny.

ZÁVĚREČNÉ SHRnutí

Hlavním cílem této disertační práce bylo představit Adomnánův spis *De locis sanctis* v kontextu dobové iroskotské literární produkce 7. století, dále předložit novou koncepci jeho žánrového zařazení v konfrontaci se starší písemnou tradicí a pořídit jeho první překlad do češtiny společně s obsáhlým odborným komentářem.

Ačkoliv se už celá řada badatelů od předminulého století pokoušela o interpretaci pozoruhodného Adomnánova *De locis sanctis*, dodnes kolem tohoto díla zůstává celá řada neznámých. Podobně jako jiní raně středověcí autoři z před karolínského období, ani Adomnán nám nezanechal žádné informace o tom, co ho k sepsání jeho díla o topografii svatých míst vedlo, jaké písemné prameny a další zdroje informací k tomu užil, ani komu toto dílo bylo vlastně určeno.

Nezbývá tedy než odpovědi na tyto zásadní otázky hledat nejen v díle samotném, ale především v širším kulturně-historickém kontextu jeho doby. Celou situaci ztěžuje ovšem skutečnost, že vzhledem k nedostatku dochovaných pramenů je naše povědomí o této době značně omezené. Protože se nedochoval seznam rukopisů Adomnánovy klášterní knihovny, jsme dnes při snahách o rekonstrukci jejího obsahu odkázáni jen na analýzu malého počtu spisů, které v této době vznikly. Starší literární tradici, která mohla mít vliv na Adomnánovu literární tvorbu, jsme tedy schopni zmapovat pouze částečně. Právě starší spisy, které dnes už nejsou k dispozici, by přitom bývaly mohly poskytnout klíč k interpretaci Adomnánova díla.

Sám opat Adomnán z Iony ve svém spise odkazuje na informace získané od informátora jménem Arkulf, s nímž se měl osobně setkat a jenž měl možnost Svatou zemi navštívit. Takto získané informace pak následně doplnil na základě starší literatury. Řada badatelů však upozornila na to, že k tomuto tvrzení je třeba přistupovat s určitou obezřetností. Adomnánův primární informátor je totiž pro nás osobou zcela neznámou a jediné údaje, které o něm máme, pocházejí od samotného ionského opata. V žádných jiných dobových pramenech není o biskupu Arkulfovi ani zmínky. Rovněž trajektorie Arculfovy cesty se nezdá být zcela logická, zejména pak, jakým způsobem se ocitl na ostrově Iona a jaké důvody ho na toto místo přivedly. Adomnán většinu svých skutečných zdrojů, z nichž s největší pravděpodobností čerpal poznatky o Svaté zemi, zamlčuje a předstírá, že je získal od svého informátora Arkulfa.

Všechny tyto skutečnosti vedly některé badatele k přesvědčení, že Adomnánovi není možné všechno věřit, i když předstírá, že jeho podání je založeno na spolehlivém zdroji informací.

Zjevný rozpor mezi tím, co sám tvrdí, a tím, co se skrývá pod povrchem jeho textu, vyvolává otázku, proč zvolil právě tuto narativní strategii?

Většina badatelů se odpovědi na tuto otázku vyhnula a považovala *De locis sanctis* za jednu z několika topografií Svaté země, které v raném středověku vznikly. Prvním interpretem, který se pokusil na celý spis podívat z jiné perspektivy, byl až irský badatel Thomas O'Loughlin, jenž považoval za nepravděpodobné, že by Adomnán mohl mít reálného informátora, a chápal jeho spis spíš jako doplňkovou četbu ke studiu Bible než jako reálný záznam o pouti do Svaté země. V jeho pojetí je funkcí postavy Arkulfa dodat Adomnánovu vyprávění zdání věrohodnosti a oživit jinak dost suchý popis biblických míst.

Jiní badatelé, kteří se Adomnánovým spisem zabývali v posledních přibližně dvaceti letech, se však k této hypotéze o fiktivnosti Adomnánova Arkulfa zcela nepřiklonili. Většina z nich sice souhlasí s tím, že Adomnán užívá postavu svého poutníka účelově, podle nich to však ještě nemusí znamenat, že nějakého reálného informátora znalého situace ve Svaté zemi neměl, byť to nemusel být zrovna Arkulf. Jeho svědectví pak mohlo být pro jeho popis stejně relevantním zdrojem informací jako jiné starší, ale Adomnánem nezmíněné, písemné prameny.

V úvodu práce byla položena otázka, jakým způsobem zapadá *De locis sanctis* do literární tvorby raně středověkých iroskotských autorů. Snažila jsem se nalézt motivy, které vedly Adomnána k sepsání spisu o cestě do Svaté země a o topografii svatých míst, abych mohla začlenit toto dílo do dobového literárního kontextu. Zdá se, že tímto jednotlivým prvkem v irské literatuře byly motivy cesty (*iter*), poutě (*peregrinatio*) a plavby (*navigatio*). Zároveň se ve všech těchto textech objevovali většinou hagiografičtí hrdinové, kolem nichž se odehrávaly nejrůznější zázraky. Tato literatura plnila především funkci výchovnou. Měla nabídnout novicům přijatelnou a pochopitelnou formou poučení o křesťanské eschatologii. Tyto motivy jsou obsaženy i v Adomnánově spisu, který tak patrně měl podobný účel. Spis *De locis sanctis* měl být podobně jako další díla předčítán (podle Benediktovy řehole) během společného stolování.

Svou roli při interpretaci díla hraje i otázka zvolené literární formy. Porovnáme-li Adomnánovo dílo se starší produkcí, kterou lze souhrnně řadit do tzv. *pilgrimage literature*, dospějeme k názoru, že první dvě knihy Adomnánova spisu se více blíží žánru topografie svatých míst, zatímco třetí kniha je kombinací topografie a hagiografie.

Primárním účelem Adomnánova *De locis sanctis* patrně bylo poskytnout mnichům poučení o Svaté zemi, a to zábavným a neformálním způsobem. Právě k tomuto účelu zřejmě Adomnán vytvořil postavu zdánlivě reálného zbožného dobrodruha, jenž mohl být dáván mnichům za vzor svým příkladným charakterem a vysokým intelektem. Postava tohoto poutníka musela být jednak náležitě atraktivní, jednak také dostatečně důvěryhodná, aby učinila jinak čistě topografický text pro mnichy natolik zajímavým, aby je při předčítání upoutal. Dostatečným dokladem toho, že se Adomnánovi podařilo vytvořit správné dílo, byla oblíbenost jeho spisu, který se rozšířil po celé středověké Evropě a již v karolínském období byl opisován a předkládán žákům jako učební text. Otázka, zda měl či neměl literární cestovatel Arkulf reálnou předlohu, pak v rámci adomnánovského bádání nemusí být zdaleka tou nejdůležitější. Předložený překlad *De locis sanctis* společně s komentářem by měl posloužit jako odrazový můstek k hledání dalších možností, jak toto v mnoha ohledech pozoruhodné dílo interpretovat.

SUMMARY

The presented thesis deals with the work *On the Holy Places* (*De locis sanctis*) compiled by the monk and abbot Adomnán of Iona (624–704). Adomnán's work provides evidence of the unknown Gallic pilgrim Arculf about his journey to the Holy Land. Furthermore, Adomnán's text represents a complex historical source about the character of the early medieval pilgrimage during the second half of the 7th Century. Moreover, *On the Holy Places* offers extensive description and topography of the holy places associated with Jesus Christ's life, passion, and resurrection, hence oscillates between itinerary and hagiography. From the perspective of literary history, Adomnán's narrative has a deep-rooted background within the tradition, nevertheless, provides a significant number of innovations beyond the traditional views.

The thesis contextualised Adomnán's text within the 7th-Century Iro-Scottish literary production, i.e. introduces Adomnán's new concept of pilgrimage narrative. Moreover, the text presents the first translation of *On the Holy Places* from Latin into Czech along with extensive commentary. The historical-critical method of Classic and Medieval studies, together with synchronous and diachronic analysis, was used. The detailed commentary contextualised Adomnán's work within the archaeological excavations as well as traditional sources.

After extensive research in historiography during the 20th-Century, many puzzles shrouding *On the Holy Places* remain. Adomnán, like many other early medieval authors from the pre-Carolingian period, left us no clues about the purpose, sources, and audience of his work. There exists no common consensus of scholars related to Adomnán's work. The first group of scholars considers *On the Holy Places* as an unadorned travelogue, i.e. journey records of the Frankish bishop named Arculf and Adomnán has only supplemented Arculf's material. Some researchers, e.g. Denis Meehan, claim that Adomnán and Arculf have met and Adomnán adopted information about a journey to the Holy Land from another monk named Arnulf who visited Iona Monastery. Finally, according to Meehan, Adomnán has a real source of information; however, Arculf is Adomnán's literary construct. The second group of scholars, e.g. represented by Thomas O'Loughlin, supposes Adomnán's text as the non-authentic record of a real journey or pilgrimage. Thus, *On the Holy Places* is a mere addition to the Holy Writ (Old and New Testaments) and Arculf's pilgrimage constitutes literary construct only. The function of Arculf as Adomnán's fictional character is to convince readers (audience) about the authenticity of information along with places treated in the Bible.

During the last two decades, scholars disagree with the hypothesis about the deliberate fictionality application of Arculf and his pilgrimage in *On the Holy Places*. Adomnán might have had a real informant who was familiar with the topography and situation in the Holy Land; however, the person is not identical to Arculf. Hence Arculf's testimony has the same relevance as other traditional sources.

Adomnán's work has significant relevance to the traditions of the early medieval Iro-Scottish authors along with its essential features, such as the concept of the journey (*iter*), pilgrimage (*peregrinatio*), navigation (*navigatio*), hagiographic elements, and miracles. All works have played a significant educational role within the education of novices in monasteries (e.g. in Christian eschatology in an attractive, and acceptable way), and *On the Holy Places* as well. Together with the second Adomnán's work, hagiography *Life of St Columba (Vita Columbae)*, both works have been read during a meal following Rule of St Benedict (*Regula Benedicti*). However, Adomnán's work represents a particular innovation within the traditional pilgrimage literature, i.e. genres mixture. The first two books of *On the Holy Places* are most closely related to the genre of the topography of holy places, and the third book constitutes a combination of topography and hagiography.

Undoubtedly, the primary purpose of Adomnán's work has been the education of monks, i.e. acquaintance with the topography of Holy Land in an amusing way. For that reason, Adomnán has created the literary character of bishop Arculf, who was a pious and intellectual adventurer. The person of Arculf, a plot initiator, and his pilgrimage along with adventures, must have been attractive for the audience, i.e. make the topographic descriptions of the text noteworthy and amusing for the monks simultaneously. Hence, the question of whether the literary traveller Arculf had a real model or not seems to be superfluous.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Latinské edice Adomnánova *De locis sanctis* (řazeno chronologicky)

GRETSER, Iacobus (ed.). *Adamnanni Scotohiberni Abbatis celeberrimi De situ Terrae sancatae et Quorundam aliorum locorum, ut Alexandria et Constantinopoleos, Libri tres*. Ingolstadt, 1619.

Adamnani abbatis Hiiensis libri tres. De Locis sanctis, ex relatione Arculfi Episcopi Galli. In MABILLON, Johannes (ed.). *AS* III. 2, Paris, 1672, s. 499–522.

Sancti Adamnani abbatis Hiiensis de locis sanctis ex relatione Arculfi episcopi Galli libri tres. In MIGNE, Jaques-Paul. (ed.). *PL* 88, Paříž, 1862, sl. 779A–815D.

Pélerinage D'arculphe. In DELPIT, Martial (ed.). *Essai sur les anciens pèlerinages à Jérusalem*, Paris, 1870, s. 260–361.

Arculfi relatio De locis sanctis ab Adamnano scripta. In TOBLER, Titus – MOLINIER, Augustus (eds.). *Itinera Hierosolymitana*, sv. I, Genève 1879, s. 139–210.

Adamnani De locis sanctis libri tres. In GEYER, Paul (ed.). *Itinera Hierosolymitana. CSEL* 39, Vídeň, 1898, s. 219–297.

Adamnani De locis sanctis libri tres. In GEYER, Paul – CUNTZ, Otto – FRANCESCHINI, Alberto – WEBER, Robert (eds.), *Itineraria et alia geographica: Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica. CCSL* 175, Turnhout: Brepols Publishers, 1965, s. 175–234.

Moderní překlady Adomnánova *De locis sanctis*

DONNER, Herbert (ed.), *Pilgerfahrt ins Heilige Land. Die ältesten Berichte christlicher Palästinapilger (4. – 7. Jahrhundert)*. Stuttgart: Katholisches Bibelwerk GmbH, 1979, s. 315–421. (německý překlad)

GUAGNANO, Maria. *Adamnanus. Adomnano di Iona, I luoghi santi*. Bari: Edipuglia, 2008. (latinský text s italským překladem)

CHARTON, Édouard. *Voyageurs anciens et modernes, ou Choix des relations de voyages les plus intéressantes et les plus instructives depuis le cinquième siècle avant Jésus-Christ jusqu'au dix-neuvième siècle: avec biographies, notes et indications iconographiques*, sv. 2, 1854. (francouzský překlad)

MEEHAN, Denis. Adomnan's De Locis Sanctis. In *Scriptores Latini Hiberniae 3*, Dublin: Dublin Institute for Advanced Studies, 1958. (latinský text s anglickým překladem)

WILKINSON, John. *Jerusalem Pilgrims before Crusades*. Warmister: Aris and Phillips, 2002, s. 167–206 (anglický překlad)

Primární prameny

Adomnán (Adamnanus). *Vita Columbe*. In ANDERSON, Alan Orr (ed.) Adomnan's Life of Columba. *Oxford Medieval Texts*. Oxford: Oxford University Press, 1991.

Augustýn (Aurelius Augustinus Hipponensis). *De consensu evangelistarum*. In WEIHRICH, Francisci (ed.). In *CSEL* 43, 1894.

Augustýn (Aurelius Augustinus Hipponensis). *In Johannis*. In WILEMS, R. (ed.) *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV*. In *CCSL* 36, Turnhout: Brepols Publishers, 1954.

Beda Ctihodný (Beda Venerabilis). *De locis sanctis*. In GEYER, Paul – CUNTZ, Otto – FRANCESCHINI, Alberto – WEBER, Robert (eds.). *Itineraria et alia geographica: Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica*. In *CCSL* 175, Turnhout: Brepols Publishers, 1965, s. 245–280.

Beda Ctihodný (Beda Venerabilis). *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*. In *Histoire ecclésiastique du peuple anglais (I–III)*, SC 489–491, Paříž: CERF, 2005.

Betha Adamnáin. In HERBERT, Máire – Ó RIAIN, Pádraik (eds.). *Betha Adamnáin: The Irish life of Adamnán*. *Irish Texts Society 54*. London: Irish Texts Society, 1988

Breviarius de Hierosolyma. In GEYER, Paul – CUNTZ, Otto – FRANCESCHINI, Alberto – WEBER, Robert (eds.). *Itineraria et alia geographica: Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica*. In *CCSL* 175, Turnhout: Brepols Publishers, 1965, s. 105–112.

Cyřil Jeruzalémský (Κύριλλος Ἀ΄ Ἱεροσολύμων). *Catecheses*. In MIGNE, Jaques-Paul. (ed.). In *PG* 33, Paříž, 1857, sl. 331–1058.

Eucherius z Lyonu. *De situ Hierusolimae*. In GEYER, Paul – CUNTZ, Otto – FRANCESCHINI, Alberto – WEBER, Robert (eds.). *Itineraria et alia geographica: Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica*. In *CCSL* 175, Turnhout: Brepols Publishers, 1965, s. 236–243.

Eucherius z Lyonu. *Liber instructionum II*. In WOTKE, Karl (ed.). In *CSEL* 31, 1894, s. 63–161.

Eucherius z Lyonu. *Passio Agaunensium martyrum*. In WOTKE, Karl (ed.). In *CSEL* 31, 1894, s. 163–173.

Eusebios z Kaisareje (Εὐσέβιος τῆς Καισαρείας). *Vita Constantini*. In BLECKMANN, Bruno (ed.), *De vita Constantini – Über das Leben Konstantins*. In *FC* 83, Turnhout: Brepols Publishers, 2007.

Itinerarium Burdigalense. Wesseling (ed.). In GEYER, Paul – CUNTZ, Otto – FRANCESCHINI, Alberto – WEBER, Robert (eds.). *Itineraria et alia geographica: Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica*. In *CCSL* 175, Turnhout: Brepols Publishers, 1965, s. 1–28.

Itinerarium Egeriae. In GEYER, Paul – CUNTZ, Otto – FRANCESCHINI, Alberto – WEBER, Robert (eds.). *Itineraria et alia geographica: Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica*. In *CCSL* 175, Turnhout: Brepols Publishers, 1965, s. 29–103.

Jeroným (Eusebius Sofronius Hieronymus). *Commentariorum in Hiezechielem libri XIV*. In Glorie, F. (ed.). In *CCSL* 75, Turnholt: Brepols, 1964.

Jeroným (Eusebius Sofronius Hieronymus). *Epistula 108 (Ad Eustochium)*. In *Epistulae LXXI–CXX*. In *CSEL* 55, Vídeň – Lipsko, 1912, s. 306–351.

Jeroným (Eusebius Sofronius Hieronymus). *Liber de nominibus Hebraicis*. In LEGARDE de, Paulus (ed.). *Onomastica sacra*. Göttingen, 1870.

Juvenus (Gaius Vettius Aquilinus Juvenus). *Evangeliorum libri IV*. In *PL* 19, 1846, s. 54–316.

Pavel z Noly (Paulinus Nolanus). *Epistula 31 (ad Severum)*. In HARTEL de, Guilelmus (ed.), *Epistulae*. In *CSEL* 29, Praha – Vídeň – Lipsko, 1894, s. 267–275.

Plinius Starší (Gaius Plinius Secundus). *Naturalis Historiae libri XXXVII*. In Karl Mayhoff (ed.). In *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana*, Berlin: De Gruyter, 1967.

Poutník z Piacenzy. *Itinerarium*. In GEYER, Paul – CUNTZ, Otto – FRANCESCHINI, Alberto – WEBER, Robert (eds.). *Itineraria et alia geographica: Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica*. In *CCSL 175*, Turnhout: Brepols Publishers, 1965, s.127–153.

Prokopios z Kaisareje (Προκόπιος ὁ Καισαρεύς), *De aedificiis*. In DEWING, Henry Bronson – DOWNEY, Glanville (eds.). *The Buildings of Procopius*. In *LCL 343*, Cambridge: Harvard University Press, 1940, s. 343–360.

Regula Benedicti. In HANSLIK, Rudolf (ed.). In *CSEL 75*, Berlin: De Gruyter, 1977.

Řehoř Veliký (Gregorius Magnus). *Dialogorum libri IV*. In MIGNE, Jaques-Paul. (ed.). In *PL 77*, Paříž, 1862, s. 149–430.

Sulpicius Severus. *Chronicon*. In *CSEL 1*, Vídeň, 1966, s. 1–105.

Theodosius. *De situ Terrae sanctae*. In GEYER, Paul – CUNTZ, Otto – FRANCESCHINI, Alberto – WEBER, Robert (eds.). *Itineraria et alia geographica: Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica*. In *CCSL 175*, Turnhout: Brepols Publishers, 1965, s. 113–125.

Vergilius (Publius Vergilius Maro). *Aeneis*. In HENDERSON, Jeffrey (ed.). *Virgil. Eclogues. Georgics. Aeneid: Books 1–6*, *LCL 63*, Cambridge: Harvard University Press 1999.

Citovaná literatura

AIST, Rodney. *From Topography to Text. The Image of Jerusalem in the Writings of Eucherius, Adomnán and Bede*. Turnhout: Brepols, 2018.

BAUMSTARK, Anton. *Das Alter der Peregrinatio Aetheriae*. In *Oriens Christianus* (1911), s. 32–76.

Bible. Český ekumenický překlad. Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha: Česká biblická společnost, 2018.

Biblia sacra: Iuxta Vulgatam versionem. WEBER, Robert (ed.). Würtemberg: Würtembergische Bibelanstalt, 1975.

BLAIR MOORE, Kathryn. *The Architecture of the Christian Holy Land: Reception from Late Antiquity through the Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

BROWN, Michelle. Writing in the insular world. In GAMESON, Richard (ed). *The Cambridge History of the Book in Britain*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

DIETZ, Maribel. *Wandering Monks, Virgins, and Pilgrims*. University Park, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2005.

DU CANGE. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Niort: L. Favre, 1883–1887.

CAMERON, Averil – HALL, Stuart (eds.). *Eusebius. Life of Constantine*, New York: Clarendon Press, 1999.

CAIN, Andrew. Jerome's Epitaphium Paulae: Hagiography, Pilgrimage, and the Cult of Saint Paula. In *Journal of Early Christian Studies* 18 (2010), s. 105–139.

CAIN, Andrew. Rethinking Jerome's Portraits of Holy Women. In LÖSSL, Josef – CAIN, Andrew (eds.). *Jerome of Stridon: His Life, Writings and Legacy*. New York: Routledge, 2009, s. 47–59.

COLLINS, Roger. *Early Medieval Europe. 300–1000*. London: Macmillan, 1999.

CONANT, Kenneth John. The Original Buildings at the Holy Sepulchre in Jerusalem. In *Speculum* 31 (1956), s. 1–48.

COTTON, Hannah M. (ed.). *Jerusalem: 705–1120*. Berlin: De Gruyter, 2012, s. 214.

DEVOS, Paul. La date du voyage d'Égypte. In *Analecta Bollandiana* 85 (1967), s. 165–194.

DEWING, Henry Bronson – DOWNEY, Glanville (eds.). *The Buildings of Procopius*. Loeb Classical Library 343. Cambridge: Harvard University Press, 1940.

DONNER, Herbert (ed.), *Pilgerfahrt ins Heilige Land. Die ältesten Berichte christlicher Palästinapilger (4. – 7. Jahrhundert)*. Stuttgart: Katholisches Bibelwerk GmbH, 1979.

DRIJVERS, Jan Willem. Helena Augusta, the Cross and the Myth: some new reflections. In *Millennium 8. Yearbook on the Culture and History of the First Millennium C.E.*, Berlin: De Gruyter, 2011.

ENGELHARD, Vojtěch a kol. [eds.]. *Regula Benedicti. Řehole Benediktova*. Praha: Benediktinské arcioopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 1998.

ETCHINGHAM, Colmán. Bishops in the Early Irish Church: A Reassessment. *Studia Hibernica* 28 (1994), s. 35–62.

FALÁTKOVÁ, Michaela. Adomnánova narativní strategie ve Vita Columbae. Fakta nebo fikce? In NOVÁ, Magdaléna – BABICH, Elena (eds.) *Nevidíme, co nevíme. Sborník příspěvků z mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů*, Praha: Katolická teologická fakulta, 2018, s. 279–281.

HEJMOVÁ, Marcela (ed.). *Putování Egeriino: text, překlad a komentář*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1999.

HOLMES, George (ed.). *The Oxford Illustrated History of Medieval Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2001

HOLUM, Kenneth G. *Theodosian Empresses. Women and Imperial Dominion in Late Antiquity*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press, 1989.

HUNT, Edward David. *Holy Land Pilgrimage in the Later Roman Empire A.D. 312–460*. Oxford: Oxford University Press, 1982.

CHÂTILLON, François. Arculfe a-t-il réellement existé? In *Revue du Moyen Âge latin* 23 (1967), s. 134–138.

KINCL, Jaromír (ed. a přel.). *Beda Ctihodný, Církevní dějiny národa Anglů*. Praha: Argo 2008.

KÜCHLER, Max. *Jerusalem: Ein Handbuch und Studienreiseführer zur Heiligen Stadt*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014

KRAUTHEIMER, Richard. *Early Christian and Byzantine Architecture*, London: Yale University Press, 1984.

LEONARDI, Claudio (ed.). *Středověká latinská literatura*. Praha: Academia, 2014.

LIDDELL, Henry George – SCOTT, Robert. *Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1869.

LOUTH, Andrew. The emergence of Byzantine Orthodoxy, 600–1095. In NOBLE, Thomas F. X. – SMITH, Julia M. H. (eds.). *Cambridge History of Christianity*. Sv. 3, Early Medieval Christianities, c. 600 – c. 1100. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 46–54.

MAC AIRT, Seán – MAC GEARÓID, Niocaill (eds.). *The Annals of Ulster, AD 431–1131*. Dublin: Dublin Institute for Advanced Studies, 1983.

MOODY, Theodore William. *Dějiny Irska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

NIERMEYER, Jan Frederik. *Mediae Latinitatis lexicon minus*. Leiden: Brill, 1976.

O'LOUGHLIN, Thomas. Adomnán and Arculf: The Case of an Expert Witness. In *Journal of Medieval Latin* 7 (1997), s. 127–146.

O'LOUGHLIN, Thomas (ed.). *Adomnán at Birr, AD 697, Essays in Commemoration of the Law of the Innocents*. Dublin: Four Courts Press, 2001.

O'LOUGHLIN, Thomas. *Adomnán and the Holy Places*. Edinburgh: T&T Clark, 2007.

O'LOUGHLIN, Thomas. Adomnán's De Locis Sanctis: A Textual Emendation and an Additional Source Identification. In *Ériu* 48 (1997), s. 37–40.

O'LOUGHLIN, Thomas. The Diffusion of Adomnán's De Locis Sanctis in the Medieval Period. In *Ériu* 51 (2000), s. 93–106.

O'LOUGHLIN, Thomas. The library of Iona at the time of Adomnán. In *The Cambridge history of the Book in Britain*, vol. I, c. 400–1100. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 570–579.

O'LOUGHLIN, Thomas. The library of Iona in the Late Seventh Century: The Evidence from Adomnán's De Locis Sanctis. In *Ériu* 45 (1994), s. 33–52.

O'LOUGHLIN, Thomas. Res, tempus, locus, persona: Adomnán's exegetical method. In *Innes Review* 48, č. 2 (1997), s. 95–111.

O'REILLY, Jennifer. The wisdom of the scribe and the fear of the Lord in the Life of Columba. In *Spes Scotorum* (1999), s. 159–211.

ODAHL, Charles Madson. *Constantine and the Christian Empire*. London – New York: Routledge, 2004.

OUSTEHOUT, Robert. The Church of Santo Stefano: A "Jerusalem" in Bologna. In: *Gesta* 20, č. 2 (1981), s. 311–321.

PALMER, Andrew N. *The Life of the Syrian Saint Barsauma*. Berkeley: University of California Press, 2020.

PALMER, Andrew N. *The Seventh Century in the West-Syrian Chronicles*, Liverpool: Liverpool University Press, 1993.

PIETRI, Charles – PIETRI, Luce (eds.). Das Entstehen der einen Christenheit (250–430). In *Die Geschichte des Christentums* 2, Freiburg im Breisgau: Herder, 2005.

PIETRI, Charles – PIETRI, Luce (eds.). Der lateinische Westen und der byzantinische Osten (431–642). In *Die Geschichte des Christentums* 4, Freiburg im Breisgau: Herder, 2010.

PRAŽÁK, Jaroslav (a kol.). *Latinsko-český slovník*. Praha, 1935.

REEVES, William (ed.). *The life of St. Columba. Founder of Hy*, Dublin: Kessinger Publishing, 1857.

RICHARD, Jean. Travel Literature. In MANTELLO, Frank A. – RIGG, Arthur George (eds.). *Medieval Latin. An Introduction and Bibliographical Guide*. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 1996, s. 682

RITARI, Katja. *Pilgrimage to Heaven, Eschatology and Monastic Spirituality in Early Medieval Irelands*. Turnhout: Brepols Publishers, 2016.

SALLER, Sylvester J. *Excavations at Bethany (1949–1953)*. Jerusalem: Franciscan Press, 1957.

SCHNEIDER, Helmut – CANCIK, Hubert (eds.). *Brill's New Pauly: Antiquity*, sv. 9. Leiden: Brill, 2006.

Slovník středověké latiny v českých zemích. Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum. Praha: Academia, 1977-.

STERN, Ephraim (ed.). *New Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land*, Jerusalem: Israel Exploration Society 1993, I–IV.

SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie Antiky*. Praha: Academia 1974.

ŠUBRT, Jiří. Peregrinatio Paulae ad loca sancta v Jeronýmově dopise 108. In *LF* 139 (2016), s. 7–24.

ŠVESTKOVÁ, Ludmila. Kalvárie. In *Naše řeč*, 75, 1 (1992), s. 54–55.

TAYLOR, Joan E. *Christians and the Holy Placse*. Oxford – New York: Oxford University Press, 1992

Theologische Realenzyklopädie, sv. 15. Berlin: De Gruyter, 1978.

TONGEREN, van Luis. *Exaltation of the Cross: Towards the Origins of the Feast of the Cross and the Meaning of the Cross in Early Medieval Liturgy*, Leuven – Paris – Sterling: Peeters Publishers, 2000.

VERHELST, Steven. The Liturgy of Jerusalem in the Byzantine Period. In LIMOR, Ora – STROUMSA, Guy (eds.). *Christians and Christinity in the Holy Land. From the Origins to the Latin Kingdoms*, Turnhout: Brepols Publishers, 2006, s. 421–462.

WILKINSON, John. *Jerusalem Pilgrims before Crusades*. Warmister: Aris and Phillips, 2002

WINKELMANN, Friedhelm (ed.). *Über das Leben des Kaisers Konstantin*. Berlin: De Gruyter, 1991.

WOOD, Ian N. The northern frontier: Christianity face to face with paganism. In NOBLE, Thomas F. X. – SMITH, Julia M. H. (eds.). *Cambridge History of Christianity*. Sv. 3, Early Medieval Christianities, c. 600 – c. 1100. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 230–248.

WOODS, David. Arculf's Luggage: The Sources for Adomnán's De Locis Sanctis. In *Ériu* 52 (2002), s. 25–52.

Internetové zdroje

Bibliothèque nationale de France: Département des Manuscrits [2020-12-10].
<<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10533305c/f1.item>>.

CELT: Corpus of Electronic Texts: *Ulsterské anály* [2020-10-08]. <<http://www.ucc.ie/celt>>.

Mapy.cz [2020-02-08]. <<https://mapy.cz/>>.

Google maps: Location map [2020-26-11].
<<https://www.google.com/maps/d/embed?mid=1D7h0e1WTt6ZyLyk9I1vOdrhyJ1tU48sa&hl=en>>.

Österreichische Nationalbibliothek: Sammlung von Handschriften und alten Drucken [2020-12-10].

ANOTACE

Předmětem této disertační práce je raně středověký latinský spis *De locis sanctis* (čes. O svatých místech), jehož autorem je irský mnich a opat Adomnán z Iony (624–704). V tomto jedinečném prameni, obsahujícím záznam cesty do Svaté země neznámého galského poutníka Arkulfa, nám Adomnán zanechal vzácné informace o charakteru raně středověkého putování v druhé polovině 7. století a dobové topografii svatých míst spojených s životem, umučením a zmrtvýchvstáním Ježíše Krista. Stěžejním cílem disertační práce je (a) představení Adomnánova spisu *De locis sanctis* v kontextu dobové iroskotské literární produkce 7. století, (b) předložení nové koncepce jeho žánrového zařazení v kontextu starší písemné tradice a (c) pořízení jeho prvního překladu do češtiny společně s obsáhlým odborným komentářem.

Klíčová slova

Adomnán, Svatá země, topografie, poutnictví, středověk

ABSTRACT

The presented dissertation deals with the work *De locis sanctis* (On Holy Places) of the monk and abbot Adomnán of Iona (624–704). The work containing a record of the journey to the Holy Land of the unknown Gallic pilgrim Arkulf can be seen as a prominent complex historical source containing information about the character of the early medieval journey in the second half of the 7th century and the topography of the holy places connected with the life, passion, and resurrection of Jesus Christ. The main goals of my doctoral thesis are (a) discussion of Adomnán's work *De locis sanctis* in the context of contemporary Iro-Scottish literary production of the 7th century, (b) formulation of a new concept of its genre in the context of older written tradition, and (c) the first translation of *De locis sanctis* into Czech together with scholarly commentary.

Keywords

Adamnanus, Holy Land, topography, pilgrimage, Middle Ages